

18.1.2022

Työ- ja elinkeinoministeriö

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/15767/2021

Liikenne- ja viestintäministeriön lausunto työ- ja elinkeinoministeriölle kansallisesta aineettomien oikeuksien strategiasta (IPR-strategia)

Työ- ja elinkeinoministeriö on pyytänyt liikenne- ja viestintäministeriön lausuntoa valtioneuvoston periaatepäätöksestä kansalliseksi aineettomien oikeuksien strategiaksi. Liikenne- ja viestintäministeriö kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa.

Yleisesti liikenne- ja viestintäministeriö pitää IPR-strategiana valmisteltuja tavoitteita ja linjauksia kannatettavina. Toimissa aineettomien oikeuksien toimintaympäristön kehittämiseksi on asianmukaisesti tuotu esille myös datatalouden toiminta. Liikenne- ja viestintäministeriö esittää seuraaviin toimintaehdotuksiin tarkentavia huomioita:

2. Terminologia ja käsitteet

IPR-strategian soveltamisalue on määritelty laajasti. Liikenne- ja viestintäministeriö katsoo, että IPR oikeuksien ja aineettoman omaisuuden määrittelyn suhde esimerkiksi dataan tulee olla selkeä. Datana syntyvät tietoaineistot linkittyvät IPR oikeuksiin ja aineettomaan omaisuuteen, joten rajapinnat IPR-sääntelyyn ja järjestelmiin olisi tuotava selkeästi esille, esimerkkinä luettelo- ja tietokantasuoja osana tekijänoikeuksia. Jos aiheen selväpiirteinen määrittely ei ole mahdollista, niin tämä olisi haasteena tuotava esille esimerkiksi kansainväliseen sääntelyyn ja infrastruktuuriin viitaten.

Kuten strategiassa todetaan, dataan ei suoraan kohdistu aineettomia oikeuksia, mutta aineettomana omaisuutena siihen kohdistuvat yksinoikeudet on todettu. Liikenne- ja viestintäministeriö korostaa selkeän määrittelyn tärkeyttä, jotta voidaan vähentää yleisessä keskustelussa korostuneesta datan "omistajuuden" ajatuksesta aiheutuvaa epävarmuutta. Dataan kohdistettavien yksinoikeuksien rinnalla tulee dataa tarkastella arvoa tuottavana ja jaettavana resurssina, johon usealla toimijalla voi olla käyttöoikeus.

3. Nykytila

Aineettomilla oikeuksilla on keskeinen rooli innovaatiotoiminnassa samalla, kun datan tuottamisesta ja hyödyntämisestä on tullut olennainen osa yritystoimintaa, tutkimusta, julkishallintoa sekä kansalaisten arkea. Liikenne- ja viestintäministeriö korostaa siten kaikkien asianosaisten tahojen

Id Versionumero

Liikenne- ja viestintäministeriö	Käyntiosoite Eteläesplanadi 16 Helsinki	Postiosoite PL 31 00023 Valtioneuvosto	Puhelin 029516001	www.lvm.fi etunimi.sukunimi@lvm.fi kirjaamo@lvm.fi
----------------------------------	---	--	----------------------	--

oikeudenmukaista pääsyä tietoon, metadataa, käyttöoikeuksien varmistamista, ja siten IP-oikeuksien läpinäkyvyyttä.

Samalla liikenne- ja viestintäministeriö katsoo tarpeelliseksi kiinnittää strategiassa huomiota IP-oikeuksista sopimiseen, joka tukee toimijoiden yhteistyönä toteutettavaa palvelujen ylläpitoa ja kehittämistä. Tästä esimerkkinä Fintraffic Oy:n erityistehtävä kerätä, hallita ja hyödyntää liikenteenohjaukseen liittyvää tietoa, tarjota sitä tasapuolisesti myös muiden toimijoiden saataville ja luoda mahdollisuuksia markkinoille syntyvälle uudelle liiketoiminnalle, joka perustuu automaatioon ja tiedon laajempaan hyödyntämiseen. IP-sopimuksissa viranomaisten ja palveluntarjoajien välillä korostuu siten IPR-ehtojen tarkoituksenmukaisuus varmistamaan sekä oikeuksien hallinta että datan tarjonta laajempaan kehitystoimintaan (ml. innovatiiviset hankinnat).

Digitaalisten palveluiden ja datateknologioiden kehittyminen haastavat aineettomien oikeuksien järjestelmää (IPR-järjestelmä) uudistumaan, jonka tulee näkyä toimenpiteissä myös tavoitteena kehittää toimijoiden edellytyksiä soveltaa teknologisia ratkaisuja ja digitaalisia toimintamalleja esimerkiksi IP- oikeuksien alaisten aineistojen tarjontaan ja hallintaan. Teknologian roolin voisi nähdä myös mahdollisuutena automatisoida aineettomien oikeuksien ja niihin liittyvän tiedon hallintaa.

Lisäksi osana kansallista tekoälyohjelmaa ja DoDigi-verkoston toimintaa on esitetty, että uusien teknologioiden kehittäminen ja osaaminen eivät tehokkaasti muunnu innovaatioiksi ja investoinneiksi yritystasolla. IP-oikeuksiin ja niiden hyödyntämiseen liittyvän osaamisen puutteella voi olla rooli tässä ongelmassa.

EU:n lainsäädäntöhankkeet datatalouden edistämiseksi, kuten asetus eurooppalaisesta datahallinnosta ja datasäädöksestä sekä avoimen datan direktiivi on liitetty IPR-strategiaan. EU:n digitaali-strategian, datasäätelyn ja IP-toimintasuunnitelman välisten tavoitteiden kirkastamista kansallisessa yhteistyössä tulee edelleen vahvistaa. IPR-järjestelmän vaikutusten tarkastelu datan jakamisen edellytyksiin on erittäin kannatettava toimi.

Eriyisenä teemana datatalouden sääntelyssä on korostumassa datan jakaminen toimialojen ja sektorien rajat ylittävissä verkostoissa horisontaalisesti ja yhteen toimivasti. Tässä suhteessa IPR-järjestelmän osalta edellytetään uudelleen tarkastelua esimerkiksi tietokantadirektiiviin ja liikesalaisuusdirektiiviin sekä koneellisesti tuotetun ja IoT-datan oikeuksien osalta sekä näiden suhdetta myös sektorikohtaiseen sääntelyyn. Tältä osalta ministeriö korostaa edellä lausumaansa huomiota siitä, että IPR-strategian soveltamisalan ja terminologian tulee olla selkeää suhteessa datan sääntelyyn. Vaihtoehtoisesti haasteet määrittelyssä, jotka nousevat myös kansainvälisestä sääntelykehikosta olisi tuotava esiin. Pällekkäinen ja siten mahdollisesti ristiriitainen sääntely estää aineettomaan arvонуontiin ja dataan perustuvan talouden kehittymistä.

EU-politiikalla edistetään datan vapaata liikkuvuutta sisämarkkinoilla, mutta myös tiedon suojaamista erityisesti suhteessa kolmansiin maihin. Datatalouden globaalin luonteen takia, edellä mainittujen ristipaineiden

vaikutus sääntelyn kehittämiseen voisi olla strategiassa esille tuotava haaste kansainväliselle yhteistyölle.

Periaatepäätösluonnoksessa todetaan, että datatalouden uudelleenkäyttö ja tekoälyyn pohjautuvien uusien teknologioiden kehittäminen on Suomen kilpailukyvyyn kannalta keskeistä. Lisäksi todetaan Suomen olevan edelläkävijä korkeaa digi- ja dataosaamista vaativilla aloilla. Liikenne- ja viestintäministeriö huomauttaa, että puhuttaessa digitaaliseen ympäristöön liittyvistä IP-oikeuksista ja niihin liittyvistä innovaatioista, olisi aiheellista mainita myös turvallisuusnäkökohdat, vaikka ne eivät olekaan periaatepäätöksen keskiössä. Kansallisessa IPR-strategiassa olisi hyvä mainita ja tunnistaa myös kyber- ja tietoturvaluottisuus osana IP-oikeuksien toteutumista ja suojaamista. On tärkeää, että toimijat ymmärtävät tietoturvaluottisuuden tärkeyden aineettomien oikeuksien ja kriittisen tiedon ja innovaatioiden suojaamisessa. Toisaalta on tärkeää, että tietoturvaluottisuuden parissa toimivat ymmärtävät IP-oikeuksien merkityksen ja niiden suojaamisen tärkeyden.

Suomen kyberturvaluottisuusstrategian 2019 mukaan julkisen hallinnon, elinkeinoelämän ja yksityisten ihmisten tietoisuutta uusien palveluiden ja tuotteiden tietoturvaluottasta tulee lisätä ja että kyberturvaluottisuus on datatalouteen ja tekoälyyn perustuvien sovellutusten ehdoton edellytys. Tämä edellyttää valmistajien ja palveluntarjoajien luottamusta toisiinsa sekä kansalaisten luottamusta heille tarjottuihin palveluihin ja tuotteisiin. Myös kansainvälisesti mm, G20 vuoden 2015 huippukokouksen loppulausumassa ja Pariisin 2018 julistuksessa (Paris Call for Trust and Security in Cyberspace) kiinnitettiin huomiota IP-oikeuksien suojaamiseen ja oikeuksien loukkauksiin. Yritysvakoilu ja innovaatioiden ja kriittisten tietojen varastaminen ovat yhä kasvava uhkatekijä valtioille, yrityksille ja tutkimuslaitoksille.

4. Kehityssuunnat (trendit)

Keskeisinä kehityssuuntina todetaan olevan datatalous, alustatalous ja tekoäly. Näiden merkitys liiketoiminnassa kasvaa. Toiminnan luotettavuus on yksi liiketoiminnan kannalta olennainen tekijä, jolloin voisi olla aiheellista mainita, että toimialan kasvaessa ja kehittyessä tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota myös kyberturvaluottisuusnäkökohtiin, joka on mainittu toiminnan vastuullisuuden osalta alaviitteessä 19.

5. Tavoitetila 2030

Tavoitteet edellytysten kehittämisestä kaikilla sektoreilla sekä oikeuksien aktiivinen hyödyntäminen niin ei-kaupalliseen kuin kaupalliseen toimintaan ovat kannatettavia. Ministeriö korostaa, että toimijoina tulee nähdä myös yksilöt datan tuottajina, oikeuksien hallinnoitsijoina ja hyödyntäjinä. Tavoitteiden suhteutumisesta esitettyihin resurssilisäyksiin ja toimien vaikuttavuudesta tulee esittää arviointia.

6. Toimenpiteet

Ehdotetut toimenpiteet ovat laajoja ja kohdistuvat useiden ministeriöiden vastuualueille EU:n digitaali-strategian puitteissa toteuttavan kansallisen digitaalisen kompassin työnjaon mukaisesti. Strategian toteutuksessa pyydetään ottamaan huomioon myös liikenne- ja viestintäministeriön rooli toimenpiteissä erityisesti digitaalisen infrastruktuurin, ihmiskeskeisen tietojen hallinnoinnin ja valtuutuksen, digitaalisen luottamuksen (esim. digitaalinen identiteetti), tietoturva ja datan yhteentoimivuuden kehittämiseksi.

Liikenne- ja viestintäministeriö esittää lisäksi seuraaviin toimenpide-ehdotuksiin huomioita:

1) - 4) IPR neuvonta, tiedonsaanti ja koulutustarjonta

Neuvonnan, tiedonsaannin ja koulutuksen väliset synergiat on tunnistettava korostaen erityisesti soveltavaa osaamista eri toimialoilla. Sektorikohtaisen kehittämisen sijaan esimerkiksi koulutusta tulisi yhdistää eri tahojen erityispiirteet huomioiden, sektorien välisen ymmärryksen ja yhteistyön luomiseksi sekä mahdollisesti eriytyvän mutta päällekkäisen koulutuksen välttämiseksi (mm. IPR University Centre, HAUS). Pk-yritysten tarpeet koulutuksen muodossa ja sisällöissä sekä hinnoittelussa on erityisesti huomioitava.

IPR-osaamisen kehittämiseksi liikenne- ja viestintäministeriö pitää tärkeänä, että toimenpiteet kattaisivat myös datan hyödyntämiseen, jakamiseen ja käyttöoikeuksiin sekä dataan pääsyn lisäämiseen liittyvän tiedonsaannin ja osaamisen kehittämisen.

Yritysten ja oikeudenhaltijoiden ymmärrystä aineettomasta omaisuudesta ja sen arvosta on lisättävä, mutta samalla data tulee nähdä myös resurssina, joka tuottaa arvoa käytössä. Siten toimenpiteitä tulee arvioida myös datan hyödyntämisen käytäntöjen kannalta, ei pelkästään oikeudenhaltijan omaisuutena tai arvona.

IP- ja käyttöoikeuksien hallintaan liittyvä osaaminen on korostumassa myös datan jakamisen verkostoissa. Siten IPR-strategian osaamistarpeisiin liittyvissä toimenpiteissä tulisi ottaa huomioon myös osaamisen ja tietoisuuden lisääminen esimerkiksi kustannus- ja tulonjakomalleista mahdollisina korvauksina käytöstä sekä hyödyn jakamisesta oikeuksien käytön lisäämiseksi. Koulutusta tulisi myös integroida datan hyödyntämistä kehittävien ohjelmiin, esimerkiksi Datasta kasvua -ohjelmaan.

5) Valtionhallinnon ”IPR-tiimi”

Julkisen sektorin IPR-osaamisen lisäämisessä tulisi ottaa huomioon EU:n datahallintosäädöksestä seuraavat käytännöt julkisen sektorin datan uudelleenkäyttöä koskien. Osaamisen kehittämisen tavoitteena tulisi olla myös julkisen sektorin datan uudelleenkäyttöä ja dataresursseja koskevan tiedon lisääminen.

Siten hallinnon ”IPR-tiimi” voisi laajentua eri sektorit kattavaksi yhteistoiminnaksi. Sektorirajat ylittävä asiantuntijuus toisi siten esille

haasteita ja tarpeita kehittämiselle keskeisiin yhteiskunnallisiin hankkeisiin tai säädösprosesseihin erityisesti toimien toteutuksessa ja vaikuttamisessa. Hyviä kokemuksia toimintamallista on jo esimerkiksi Liikennemarkkinafoorumista.

6) Valtioneuvoston tasoisten strategioiden ja muiden toimintasuunnitelmien valmistelu ja käsittely huomioiden IP-oikeudelliset kysymykset

IP- kysymykset olisi strategisesti nähtävä osana laajempaa digitaalista kehittämistä ja infrastruktuurien luomista. Liikenne- ja viestintäministeriö korostaa IPR- näkökulmien sulautumista tähän kokonaisuuteen ymmärtämällä aineettomien oikeuksien rooli, mahdollisuudet ja turvaaminen osana arvontuotantoa. Digitoimiston rooli koordinaattorina on tässä luonteva, jonka toiminnassa IPR asiantuntemus on varmistettava.

Avoimen lähdekoodin käytön lisääminen julkishallinnossa on hyvä tavoite, huomioiden kuitenkin se, että ohjelmistoympäristönä se vaatii erityistä teknistä osaamista ja mahdollisesti myös neuvontaa ja sopimista. Avoimien tekijänoikeuslisenssien mukainen jakelu olisi tuotava myös esille strategiassa mahdollisena toimenpiteenä, joilla annetaan ihmisille oikeuksia jakaa ja käyttää materiaaleja.

7) Tuetaan toimenpiteitä, joilla edistetään hallinnon avoimuutta ja tutkimustulosten jatkojalostamista ja kaupallistamista.

Liikenne- ja viestintäministeriö tukee toimia lisätä julkisella rahoituksella kerätyn tiedon ja tutkimusaineistojen saatavuutta sekä tulosten hyödynnettävyyttä ei-kaupallisiin ja kaupallisiin tarkoituksiin. IPR-strategian tulee siten vahvistaa toimia julkisen sektorin tietoaaineistojen, avoimen tieteen, julkisuuslain ja yleisen edun puitteissa. Datan jalostamista toteuttavassa toiminnassa tulee perustana olla yksilön oikeudet dataan ja perusoikeudet. Myös tekniset keinot, joilla yhdistetään ja aggregoidaan tietoa hallitusti on nähtävä keinovalikoimassa laajentamaan aineistojen uudelleenkäyttöä.

12) – 13) Tekijänoikeustiedon tehokas hallinnointi ja datavetoisten uusien teknologioiden käyttöönotto luovilla aloilla

Liikenne- ja viestintäministeriö pitää tärkeänä toimenpiteitä dataan perustuvien ratkaisujen kehittämiseksi luovilla aloilla. Tekijänoikeusinfrastruktuurin modernisoinnissa ja datan hyödyntämistä kehitettäessä on kiinnitettävä erityisesti huomiota tiedon laajaan saatavuuteen kohtuullisin, syrjimättömin ja tasapuolisin ehdoin sekä teknologianeutraaliin kehikseen tiedon siirtämiseksi järjestelmistä ja palveluista toisiin. Lisäksi tiedon käytön tulee perustua yksilöiden oikeuksien ja yksityisyyden kunnioittamiseen.

Liikenne- ja viestintäministeriö kannattaa aktiivista avointen rajapintojen kehittämistä, joita vaadittaisiin myös julkisissa hankinnoissa. Riittävä ja helposti saatavilla oleva metadata tuotetusta datasta on olennaisessa osassa datan hyödynnettävyyden varmistamisessa. Datainfrastruktuurin rakentamisessa tulee pyrkiä mahdollistamaan datan jakamista edistämällä

hajautettuja tiedonvaihtoratkaisuja. Lisäksi käyttäjien oikeutta hallinnoida dataansa tulee tukea käytännön toteutuksessa.

Yhteisten käytännesääntöjen ja yhteentoimivuutta varmistavien toimintamallien luominen edistäisi tiedon jakamista ja hyödyntämistä myös luovilla aloilla. Toimenpiteet IP-oikeuksien siirtoon liittyvien käytänteiden yhtenäistämiseksi ja kehittämiseksi ovat kannatettavia, sillä yhteiset toimintamallit palvelevat niin oikeuksien haltijoiden kuin käyttäjien tarpeita edistäen datan uudelleenkäytön sujuvuutta. Esimerkiksi oikeuksien roolipohjaisella määrittämisellä voidaan rakentaa luottamusta ja läpinäkyvyyttä, joka ovat keskeisiä edellytyksiä digitaalisten ratkaisujen, palvelujen ja tuotteiden kehittymiseksi.

IPR:n näkeminen siten myös käyttäjien näkökulmasta, ei vain IPR-lainsäädännön ja järjestelmän toimivuuden näkökulmasta olisi hyödyllistä. Ns. ihmislähtöisessä datataloudessa ihmiset nähdään aktiivisina datan hyödyntäjinä. Datataloudella ei ole tarpeita, mutta ihmisillä ja organisaatioilla on. Toimiva IPR-järjestelmä huomioi yksityisen ja julkisen sektorin toimijoiden sekä yksilöiden tosiasiallisia tarpeita, mikä korostaa strategian toteutuksen osalta yhteistyötä eri sidosryhmien välillä.

Laura Eiro
Osastopäällikkö, ylijohtaja

Taru Rastas
Viestintäneuvos

Jakelu	Työ- ja elinkeinoministeriö
Tiedoksi	Johtava asiantuntija Tanja Müller, TEM Hallitusneuvos Anna Vuopala, OKM

Id Versionumero

Liikenne- ja viestintäministeriö	Käyntiosoite Eteläesplanadi 16 Helsinki	Postiosoite PL 31 00023 Valtioneuvosto	Puhelin 029516001	www.lvm.fi etunimi.sukunimi@lvm.fi kirjaamo@lvm.fi
----------------------------------	---	--	----------------------	--